

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך יח, תשכ"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

להשלמת החסר במילונים

(המשך)

בדברי הפתיחה למדור זה ("לשוננו לעם" קונטרס קע"ה) הבאנו דוגמאות להראות בהן מה רב החסר במילונים ללשון העברית. כאן ננסה להגיע אל עדויותיהם הקדומות ביותר של מלים, צירופים, צורות, הוראות ושימושים, החסרים במילונים, או הבאים בהם בלא עדות מפורשת מן הספרות, או המובאים בשם מקורות מאוחרים. מי שבידו עדות קדומה יותר מן המובאת כאן, אנו מבקשים ממנו שיעמידנו עליה. כל מקור שבדפוס כשר לעדות, ובלבד ושיהיו זמנה ומראה מקומה מפורטים בה בדיוק גמור. מערכת "לשוננו לעם" תפרסם את התשובות, שיש בהן עניין ותועלת.

(א ב ו) מאפן (בע"ח או צמח) (תר"ץ)

„כל העצמים המאבנים של בעלי החיים והצמחים
(Petrifaction, Fossilien) מהתקופות הגיאולוגיות הקדומות
שבמעמקי האדמה לא יחזרו שוב להיותם הראשונה
עולמית“ (צבי הר-זהב, לשון דורנו עמ' 9).

אגרוף, פיעל (מעובונו של א"ב גנסין [תר"ם—תרע"ג])
„הוא אגרוף את ידיו, פשט את אזרעותיו, ישר למטה,
ויבט על עצמו סקירה חודרת“ (אחר-כך, כתבי גנסין,
כרך ב עמ' 106).

אזרח, התפעל (תרנ"ד)
„אבל תשוקת הקוראים לתוכן הספרים הועילה להם
להתגבר על המעצורים מצד הלשון וסוף סוף הורגלו
בלשון זו והתחילו להבינה גם בלי פירוש, ועל ידי ההרגל
הזה נתאזרחו המלות הזרות, והלשון החדשה נתרחבה
בהסכם עם הצרכים החדשים ונתפרסמה בכל ישראל“
(אחד העם, הלשון וספרותה, הפיסקה הראשונה).

שם-הפעולה: התאזרחות (תרנ"ח)
„תקופת התישבותם והתאזרחותם של היהודים הרוסיים
באמריקה“ (מרדכי זאב רייזין, היהודים והיהדות
באמריקה, „השלח“, כרך ד', עמ' 170).

(אחר) „לא יאחר על“ (=מן) (תקע"ט)
„הא לך מעות על שני חביות יי"ש, שתשלח לי לא יאחר
על יום א' הבא“ (יוסף פרל, מגלה טמירין, איגרת ל"ד).

אמידות (תר"ס)

"החדר צר ועל מערכת כליו טבוע חותם אמידות
בימים שעברו ועניות שבהוה" (י' ברשדסקי, זכרונות
תוגה, "השלח", כרך ו' עמ' 405).

אנגל, התפעל (נהפך לאנגלי) (תרס"ד)

"ובמה שנוגע אליך, אחי, איני יודע מה שאתה אינך
יודע, לבטח, ג"כ. סובר אתה אמנם להתאנגל גם אתה?
הלא אין התנאים שכתבת נאותים כל-כך" (א"ב גנסין
במכתב אל ברנר מהחמישה-עשר באפריל 1904, כתבי
גנסין, כרך ג', איגרת 23).

אפיין, פיעל (תרצ"ט)

"אלה הם קוים מעטים מתוך רבים ושונים, המאפיינים
את מהותה היסודית של הרומנטיקה" (ח"נ שפירא, תולדות
הספרות העברית החדשה, כרך ראשון עמ' 115). למלת
מאפיינים מעיר המחבר: "פעל משם-התאר אופייני".

אפיני (תר"ע)

"אין אזנו תופשת את המבטא האופיני של הקול הגרמני"
(יצחק אפשטיין, ההתרכוזת המלולית בהוראת הלשונות
הזרות, "החנך", כרך א עמ' 89). למלת אופיני מעיר
אפשטיין: "caractéristique, charakteristisch" מן אופי
כמו קולני, רוחני, גופני מן קול, רוח, גוף. הנ(ו"ן) נוספת
כאן כדי להרחיב את המלה ולהבדילה מן אופיי = האופי
שלי".

(א פ ל ל) מאפלל (תרצ"ט)

"הרעיונות הנם סעורים וללא התפתחות הגיונית, התאורים
באים ברוב סוד ורמז, המדברים — מאופללים ומעורפלים"
(ח"נ שפירא, תולדות הספרות העברית החדשה, כרך
ראשון עמ' 217).

א פ נ י ם (תרנ"ט)

"דודתי קנתה לי אפנים חדשים קטנים ואני לומד לרכב
עליהם" (יהודה גרונבסקי, ראשית למודי שפת עבר, עמ'
53). גם במקומות אחרים בספר זה מנוקדת המלה אפנים.
נראה שבראשית מאה זו הייתה מלה זו נפוצה ומקובלת,
ולא רק בארץ־ישראל. בסיפור של גנסיך, שנתפרסם בשנת
תרס"ד, אנו קוראים: "האזיר רענן, משובב נפש... אח
— על האפניים עתה — ומרש אל השדה" (שמואל בן
שמואל, כתבי גנסיך, כרך א עמ' 63).

א ר ג נ , פיעל (תרס"ז)

"הציונות ארגנה את בני ישראל ובראה להם חיי-הזהר
חדשים" (בן ישראל, על המשבר, "השלח", כרך י"ז
עמ' 6).

א ר צ ו ת - ה ב ר י ת (תרכ"ח)

"עברו איי אמצריקי וראו, וארצות-הברית שלחו והתבוננו
מאד וראו, והתחרישו שמה בני הנגב כאשר השתער

1. ראה "חידושי המלים של אליעזר בן-יהודה לפי מילונו"
מאת ראובן סיוון, "לשונונו לעם" כסליו—טבת עמ' 44, ערך אפנים.

עליהם נשיא הצפון בחיל רב, לקרוא דרור לעבדיהם
הרצוצים?" (מנדלי, האבות והבנים פרק י"ז, מהדורת
תרכ"ח עמ' 74).

אשכנז, התפעל (תר"ס)

"אחד מראשי המדברים של הטשיכים הצדיק את הדין
על היהודים אשר במורביא, יען כי מתאשכנזים הם"
(שפ"ר, השקפה כללית, "השלח", כרך ו' עמ' 463);
המתחרים השתדלו לחקות את הלשון האשכנזית האמתית,
שמצאו אצל סופרים שקדמום מאה או מאתים שנה
ושנחשבו למין "סופרי-מופת" ... וראיה לדבר: הרי
מחברים אחרים, בני-דורם של אותם המתאשכנזים, כביכול,
כותבים בלשון אחרת לגמרי: בלשון הפשוטה, שהיתה
מדוברת אז בפי העם" (י"ח טביוב, היסודות הסלאביים
בו'רגון האשכנזי, "השלח", כרך ל' עמ' 141).

(אשר) מאָשר (בעל תוקף) (תרמ"ט)

"בתנאי שיתחייב את עצמו בשטר מאשר ומקום בדת
המלכות להשיב את כסף ההלוואה לידי, כמדובר, עד שנת
השמיטה השנייה, היא שנת ה' תרנ"ו הבע"ל" (ק"א
וויסאצקי, קבוצת מכתבים, איגרת ב'); "שטר מאשר
ומקום לפי חקי המדינה כי ישיב את הכסף עד י"ב שנה"
(שם, איגרת י"א); "תתחייב על שטר מאשר ומקום כחקי
המדינה לשלם את החוב עד תמו" (שם, איגרת י"ז);
"כל מין חרשת המעשה שאיננו נזקק לכת הקטור, די
לו הרשיון מאת פקידי המקום, לא כן בתי החרשת

המתנהלים בכח הקטור, כי הם דרושים להיות מאשרים
ומקוימים מעיר הבירה" (שם, איגרת ב"ד).

(המשך יבוא)